

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№3 (124) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	Ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	Ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	Ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	Ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	Ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	Ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	Ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	Ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500

(ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

<i>Акбаров А.</i> Шет тілдерін оқыту саясатына қатысты әлеуметтік-мәдени факторлар: Босния мен Герцеговинаның тақырыптық зерттеулері	8
<i>Атанасова С.</i> Шағын аймақтағы «жаһандық ландшафтар»: Велико-Тырноводағы қоғамдық жазбалардың лингвистикалық суреті	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Шет тілді оқытуда жаңа технологияларды пайдалану	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> Этномәдени деталь мәселесі орайында	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Оқу үдерісіне жаңа технологияларды енгізу	46
<i>Шарипова М.К., Жанзақова Г.З.</i> Аударма - тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы	52
<i>Тәжібаева С.Ж., Невская И.А., Мүтәлі А.К., Қадысқызы А.</i> Қытайда қазақ тілінің қолданылуы: мәселелер мен зерттеу перспективалары	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – Арқа ән дәстүрінің көрнекті өкілі	69
<i>Бескемер А.</i> Көркем мәтінді аудару және түсіну: барабарлықтың өлшемшарты	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Жауынгер-әйел тақырыбы (Б. Васильевтің «А зори здесь тихие» повесі бойынша)	88
<i>Дүйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Қазақ және қытай тілдеріндегі метафоралардың ерекшеліктері	98
<i>Дүйсенгазы С.</i> Қазақ-қырғыз айтыс өнеріндегі ортақ мұрат	109
<i>Жақыпов Ж.А., Догдырбай А.</i> Фольклорлық жанрлар мәтінінің бастапқы және аяққы шендері	116
<i>Жұмағұлов С.Б.</i> Ақын Сәбит Дөнентайұлының мысал өлеңдері	128
<i>Қоңыратбаева Ж.М.</i> Әлемнің мәдени бейнесіндегі Шығыс және Батыс кеңістігі (лингвомәдениеттанымдық тәжірибе)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Еділбаев Б.А.</i> Анимация өнерін зерттеудің теориялық - әдіснамалық аспектілері	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Ағылшынның қаржы және экономикалық метафораларын аударудағы лингвомәдениеттанудың қырлары	157
<i>Нұрахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Қазақ, ағылшын, неміс сөйлеу тіліндегі гендерлік ерекшеліктер	169
<i>Сүйінова Г.С.</i> Қалалық бірегейліктің урбонимикондағы көрінісі	177
<i>Сұлтанбекова С.А.</i> Неміс тіліндегі аффиксті жаңа мағыналы туынды сөздердің прагматикалық аспектілері	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Армян-қыпшақ ескерткіштеріндегі есім сөз таптарының жалпы сипаты	192
Мақаланы рәсімдеу үлгісі	204

Contents

<i>Akbarov A.</i> Socio-Cultural Factors Involved in the Foreign Language Teaching Policy: Case Study of Bosnia and Herzegovina	8
<i>Atanassova S.</i> «Global Landscapes» in Small Places: the Linguistic Picture behind the Public Inscriptions in Veliko Turnovo	17
<i>Beisembayeva Zh.A., Baryamova R.K.</i> The use of Technologies for Foreign Language Teaching	29
<i>Dyussekeneva I.M., Dyussekenev D.N.</i> To the Problem of Ethnocultural Detail	39
<i>Kazhenova M.M., Zhussupova R.F.</i> Integrating new Technologies into Curriculum	46
<i>Sharipova M.K., Zhanzakova G.Z.</i> Translation as a Tool for Interlingual Communication	52
<i>Tazhibayeva S.Zh., Nevskaya I.A., Mutali A.K., Kadyskyzy A.</i> Kazakh Language as Spoken in China: Problems and Research Perspectives	59
<i>Baibek A.K.</i> Birzhan Sal – outstanding representative of the singing tradition of Sary-Arka	69
<i>Beskemer A.</i> Translation and Interpretation of Literary Text: Equivalence Criteria	81
<i>Dina Mohamed Abdo</i> The Theme of a Female Militant (on the Material of B. Vasilyev’s Novel «The Dawns Here Are Quiet»).....	88
<i>Duysekova K.K., Gabdulina A.K.</i> Peculiarities of Kazakh and Chinese Metaphors	98
<i>Duysengazy S.</i> Commonalty of ideo in Kazakh-Kyrgyz Aitys	109
<i>Zhakupov Zh.A., Dogdyrbai A.</i> Initial and Final Positions of the Text of Folklore Genres	116
<i>Zhumagulov S.B.</i> Fables of the Poet Sabit Donentayuly	128
<i>Konyratbayeva Zh.M.</i> East and West Space in the Cultural Picture of the World (Linguocultural Experiment)	135
<i>Mursalimova G.A., Edilbayev B.</i> Theoretical and Methodological aspects of Animation Art	149
<i>Myrzakhanov T.A.</i> Lingual and Cultural Aspects of Translation of Metaphors in Financial and Economic Discourse	157
<i>Nurakhmetov E.N., Naraliyeva A.A.</i> Gender features of oral speech in the Kazakh, English and German languages	169
<i>Suynova G. S.</i> On Representation of Urban Identification in the System of Urbonyms	177
<i>Sultanbekova S.A.</i> Pragmatic Aspects of New Affixal Derivatives of the German Language	185
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S., Zhiyembayeva G.T.</i> General characteristics of the nominal parts of speech in the Armenian-Kypchak monuments	192
Template	206

Содержание

<i>Акбаров А.</i> Социально-культурные факторы, связанные с политикой преподавания иностранного языка: тематическое исследование Боснии и Герцеговины	8
<i>Атанасова С.</i> «Глобальные ландшафты» в малых пространствах: лингвистическая картина за публичными надписями Велико-Тырново	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Использование современных технологий в преподавании иностранных языков	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> К проблеме этнокультурных деталей	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Интеграция новых технологий в учебном процессе	46
<i>Шарипова М.К., Жанзакова Г.З.</i> Перевод как инструмент межъязыковой и межкультурной коммуникации	52
<i>Тажиббаева С.Ж., И.А. Невская, Мутали А.К., Кадыскызы А.</i> Функционирование казахского языка в Китае: проблемы и перспективы исследования	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – выдающийся представитель песенной традиции Сары-Арки	69
<i>Бескемер А.</i> Перевод и интерпретация художественного текста: критерии эквивалентности	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Тема женщины-бойца (на материале повести Б. Васильева «А зори здесь тихие»)	88
<i>Дуйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Особенности казахских и китайских метафор	98
<i>Дуйсенгазы С.</i> Общность идей в казахско-кыргызских айтысах	109
<i>Жакупов Ж.А., Догдырбай А.</i> Начальная и конечная позиции текста жанров фольклора	116
<i>Жумагулов С.Б.</i> Басни поэта Сабита Донентайулы	128
<i>Коныратбаева Ж.М.</i> Пространство Восток и Запад в культурной картине мира (лингвокультурологический эксперимент)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Едильбаев Б.</i> Теоретические и методологические аспекты анимационного искусства	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Лингвокультурологические аспекты перевода метафор англоязычного финансово-экономического дискурса	157
<i>Нурахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Гендерные особенности устной речи казахского, английского и немецкого языков	169
<i>Суюнова Г.С.</i> Об отражении городской идентичности в урбонимиконе	177
<i>Султанбекова С.А.</i> Прагматические аспекты новых аффиксальных дериватов немецкого языка	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Общая характеристика именных частей речи в армяно-кыпчакских памятниках	192
Образец оформления статьи	208

XFTAP 16.21.61

К.К. Дүйсекова¹, А.К. Габдулина²

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹kuliash@yahoo.fr; ²Green5147@mail.ru)

Қазақ және Қытай тілдеріндегі метафоралардың ерекшеліктері

Аңдатпа. Қарастырылған жұмыста қазақ тілінде жиі кездесетін кейбір метафоралардың қытай тілінде мағыналас мәнде қайталануы, өзіндік сипатқа ие болу қасиеттері айқындалады. Берілген жұмыста қытай тілі мен қазақ тіліндегі метафоралар салыстырыла отырып когнитивтік тұрғыдан қарастырылады. Әртүрлі табиғат құбылыстарына деген өзге халықтардың көзқарастары, адам және жануар образдары ассоциативтік түрде сипатталып, метафоралық мағыналар механизмдерінің ортақ және ұлттық-спецификалық ерекшеліктері түсіндіріледі.

Қытай тілі мен қазақ тіліндегі концептілерге компоненттік талдау жасалып, олардың олардың коннотативтік семалары бөлініп шығарылды, сондай-ақ екі ұлттың мәдени ерекшеліктері жайлы білімге сүйене отырып, алынған концептілермен байланысты ассоциациялары талданды.

Салыстырмалы талдау жасау нәтижесінде екі халықтың ұлттық спецификалық және ортақ ерекшеліктері айқындалып, бастапқы денотаты бойынша екі тілде бірдей концептілердің образды семантика қатынасының бірнеше түрі бөліп шығарылды.

Түйін сөздер: метафора, метафоризация процессі, когнитивтік метафора, ортақ және ұлттық-спецификалық ерекшеліктер.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2018-124-3-98-108>

Кіріспе. Қазіргі кезде адамзат тарихының шексіз дамып, кемелденген уақытында мәдениет, өнер, саясат, тіл салаларында халықаралық қатынастың орын алған уақытында тіл білімі ең маңызды мәселелердің біріне айналып отыр. Тіл – адамның ішкі әлемі мен сыртқы әлемді байланыстырушы таңба болып табылады. Адам әлемді тани отырып, алған білімінің нәтижесін тіл арқылы сақтайды.

Бүгінгі таңда тіл зерттеу адамның танымдық функциясы тұрғысынан қарастырыла бастады. Осыған орай бұрыннан шешілмеген мәселелер өзгеше түсіндіріле бастады. Когнитивтік лингвистика тілді адамның ақыл ойымен, түрлі менталды процестермен байланыстырып қарастыратын ғылым тармағы болып табылады.

Аталмыш жұмысымызда тіл білімінің когнитивтік саласына, соның ішінде метафораларға тоқталып, оларды қытай және қазақ тілдерінде салыстыруды жөн көрдік. Туыстығы алшақ қазақ және қытай тілдерін салғастыра зерттеудің соңғы кездері қолға алынғаны белгілі. Сол себепті шешімін әлі де таппаған дүниелердің бар болуы да заңды. Соның ішінде осы екі тілдегі метафоралар жан-жақты салыстыра-салғастыра зерттелмеген.

Мақсаты. Жұмыстың мақсаты – метафораларды дәстүрлі зерттеулерден өзгеше, когнитивтік лингвистика тұрғысынан зерттеу, сонымен қатар туыстығы алшақ қазақ және қытай тілдері метафораларының болмысы мен когнитивтік табиғатын зерттей отырып, шығыс пен батыс әлем тілдері көрінісі негізінде олардың ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтау. Метафораларының когнитивтік қызметін қарастыру жалпы тіл біліміне қосатын үлесімен қатар, шетел тілдерін оқыту әдістемесі үшін де маңызы өте зор.

Міндеттері. Алға қойылған мақсат шеңберінде төмендегідей міндеттерді атқаруды міндет тұтамыз: дәстүрлі метафора мен когнитивтік метафораның айырмашылығын анықтау; екі тілдегі метафоралардың когнитивтік табиғатын зерттеу; қытай және қазақ тілдеріндегі когнитивтік метафоралардың ұлттық-мәдени ерекшелігін анықтау; шығыс пен батыс әлем тілдері көрінісі негізінде олардың ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтау.

Зерттеу әдістері мен тарихы. Мақаланы жазу барысында құрылымдық, салыстыра-салғастыра зерттеу, сипаттау, компоненттік талдау жасау әдістері қолданылады. Метафораны зерттеу Аристотельден бастау алып, Дж.Вико мен А.Потебня, Э.Кассирер мен А.Ричардс, Дж.Лакофф пен М.Джонсон, Маккормак, Н.Арутюнова мен В.Телия, В.Виноградов, қытай оқымыстылары Лю Чжэньцян, Цзян Гуань, қазақ тіл білімінде А.Байтұрсынов, Қ.Жұбанов, К.Аханов, Р.Барлыбаев, Б.Хасанов, Ш.Мұхамеджанов, А.Сыбанбаева сынды ғалымдармен жалғасты.

Дәстүрлі метафораның зерттелуі. Анықтамалар. Метафора мәселесін ойшылдар сонау ықылым заманнан бері қарастырып келе жатыр. Көптеген зерттушілер метафораның танымдық потенциалы жайлы ең алғашқы мағлұматтар Аристотельдің еңбегінде келтірілгенін айтады. Грек ойшылы Аристотель метафораға өзіндік ғылыми көзқарасын былай деп береді: «Метафора – это приложение к одной вещи имени, принадлежащего другой. Мы можем приложить (а) имя рода к элементу рода, или (б) имя элемента рода приложить к роду, или (в) имя одного элемента рода приложить к другому элементу того же рода, или (г) перенос может основываться на пропорции» [1; 183]. (Метафора – бұл бір заттың атауының өзге бір заттың атауына ауысуы. Оның ішінде: (а) бір түрден сол түрдің құрамдас бөлігіне, (б) түрдің құрамдас бөлігінен түрге, (в) түрдің бір бөлігінен сол түрдің өзге бөлігіне, (г) немесе сәйкестікке негізінделуі. Ауд.автор).

А.А. Потебня метафоризация процессін былайша түсіндіреді: «метафоризация является тем законом, который обеспечивает историческое развитие языка, его «непрерывное семантическое движение» [2; 207]. (метафоризация – тілдің тарихи дамуын қамтамасыз ететін, оның «үздіксіз семантикалық қозғалысын» білдіретін заңдылық. Ауд.автор). Сол себепті ғалым метафоризация процессін тереңірек зерттеуге шақырған.

Лингвистикалық, әдебиеттану терминдері сөздіктерінде метафораға төмендегідей түсініктер беріледі. Э.Д. Сүлейменованың «Тіл білімі сөздігінде»: «Метафора — троптың бір түрі, ұқсастық, сәйкестік және т.б. негізінде сөздер мен сөз орамдарының ауыспалы мағынада қолданылуы» деп беріледі [3; 220], ал метафоралану «... ауыспалы мағынаның пайда болуы мен оның экспрессивті қасиеттерінің күшеюі нәтижесінде сөздің мағыналық аумағының кеңеюі» деп түсіндіріледі [3; 220].

А.Е. Салқынбайдың «Лингвистикалық түсіндірме сөздігінде»: «Метафора — троп немесе сөйлеу механизмі. Метафора – сөздің басқа мағынада қолданылуы. Риторика мен лексикологияда метафора номинациялық құрал ретінде қарастырылады» деп беріледі [4; 124].

Р. Барлыбаев өзінің ғылыми ізденісінде былай деп жазады: «Бір заттың атауы жалпы сыртқы ұқсастық, сәйкестікке қарай екінші бір заттың, құбылыстың атауына ауысады екен. Олай болса, сөз мағынасының ауысуы объективтік болмыстағы заттардың, құбылыстардың жалпылық жақтарының негізінде туған тілдік құбылыс» [5; 136]. Ғалым сөздің ауыспалы мағынасын былайша түсіндіреді: «Біріншіден, сөздің ауыспалы мағынасы заттың түр, түс ұқсастықтарын негізделіп жасалады екен; екіншіден, тілдің тарихи даму барысында кейбір ауыспалы мағыналар дами келе тұрақты мағынаға айналып, кейбір жағдайда ауыспалы мағына алға шығып кетуі мүмкін; үшіншіден, сөздің тұрақты, кеңейген, көп мағыналығы (қай тілде болмасын), түрлі дәрежелері екенін айтуға болады» [5; 137].

Метафораның когнитивтік тұрғыдан зерттелуі. XX ғасырда жаңа парадигмалардың дамуына байланысты метафора когнитивтік тұрғыдан зерттеле бастады. Сезіммен қабылданатын белгілерді дерексіз және бақыланбайтын объектілерге балай отырып, когнитивтік метафора гнесеологиялық қызмет (танымдық қызмет) атқаратындығына назар аударыла бастады. Когнитивтік метафорамен американдық ғалымдар Дж.Лакофф, М.Джонсон, Э. Маккормак, Ч.Филлмор, т.б., Ресей ғалымдары Н.Д.Арутюнова, В.Н.Телия, Е.О.Опарина, т.б., қытай оқымыстылары Лю Чжэньцян, Цзян Гуань айналысқан.

Дж.Лакофф пен М.Джонсонның «Metaphors We Live by» деген еңбегі жаңа ағымға негіз болды. Бұл еңбек метафораның когнитивтік механизм ретінде түсіндірілуіне жүйелілік орнатып, нақты зерттеулерде қолдану мүмкіндігі бар әдістемені ұсынып, оның эвристикалық потенциалын көрсетті. Авторлардың айтуы бойынша: «*Most people think they can get along perfectly well without metaphor. We have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature*» [6; 4] (Көптеген адамдар метафораны қолданбай-ақ ойларын әбден толық жеткізе алатындарына күмән келтірмейді. Біз, керісінше, метафора күнделікті өмірімізге еніп, тек тілде емес, ойлау мен әрекеттен де көрінеді деп тұжырымдаймыз. Біздің күнделікті ойлану және әрекеттену шеңберінде жүзеге асатын түсініктер жүйесі өз болмысы бойынша ауыспалы мағынаға ие. Ауд. автор). Яғни, ғалымдардың түсіндіруінше, біз метафораның алатын орнына мән бермесек те, ол біздің күнделікті өміріміздің барлық қырларымен тығыз байланысты. Біз сөйлеген кезде ғана емес, ойланған кезде де, әрекет еткен кезде де сөздердің ауыспалы мағынасын байқамаймыз. Яғни, біздің түсінігіміз белгілі бір дәрежеде өз табиғаты бойынша ауыспалы мағынаға ие.

Аталмыш теорияға сүйене отырып, метафораны тіл, ой және мәдениеттің өзара қатынасының феномені ретінде қарастыруға болады. Өз теорияларын түсіндіру мақсатында Дж. Лакофф пен М. Джонсон «argument» (пікірталас) концептісін мысал ретінде келтіреді: «*Let us start with the concept «argument» and the conceptual metaphor «argument is war». This metaphor is reflected in our everyday language by a wide variety of expressions* [6, 5-6] (Осы жерде «пікірталас» концептісін және «пікірталас бұл соғыс» концептуалдық метафорасын қарастырайық. Бұл метафора біздің күнделікті өмірімізде орын алады. (Аударған: автор)).

«Пікірталас бұл соғыс» концептуалды метафорасы күнделікті өмірде қалайша көрінетінін түсіндіру мақсатында ғалымдар бірнеше сөз тіркесін келтіреді. Мысалы: «*Your claims are indefensible*» (Сіздің сөзіңіз сынға қарсы тұра алмайды); «*He attacked every weak point in my argument*» (Ол менің дәлелімнің кем жерлеріне шабуыл жасады); «*I demolished his argument*» (Мен оның дәлелінің тас талқанын шығардым); «*I've never won an argument with him*» (Оны пікірталаста ешқашан жеңе алған жоқпын); «*If you use that strategy, he'll wipe you out*» (Осы стратегияны қолданатын болсаңыз, сіз жеңіліп қаласыз)» [6, 5].

Осы мысалдарды келтіре отырып, авторлар пікірталасты шынайы соғыспен салыстырады. Өйткені, пікірталаста біз жеңуіміз я жеңілуіміз мүмкін. Дауласып жатқан адамды дұшпан ретінде қабылдап, оған шабуыл жасаймыз, және оның жасаған шабуылына төтеп береміз. Айтатын сөзімізді жоспарлап, белгілі бір стратегия қолданамыз. Пікірталас кезінде шынайы талас-тартыс болмаса да, сөз үстінде талас орын алады. Бұл «шабуыл жасау», «тас талқанын шығару», «қарсы тұру» сияқты тіркестерден көрінеді.

Ғалымдар осы «Пікірталас бұл соғыс» концептуалды метафорасы біз өз мәдениетімізде «өмір сүретін» метафоралар қатарына жатады деп қорытындылайды: «*It is in this sense that the ARGUMENT IS WAR metaphor is one that we live by in this culture; it structures the actions we perform in arguing*» [6, 5]. (Осылайша, «Пікірталас бұл соғыс» метафорасы біздің мәдениетте өзіміз «өмір сүретін» метафоралардың бірі болып келеді; ол біз пікірталаста жасайтын әрекетімізді көрсетеді (Аударған: автор)).

Атақты қытай оқымыстылары Лю Чжэньцянь және Цзян Гуань өздерінің «*隱喻的范畴化和概念化过程*» (Метафораның классификациясы мен концептуализациясы) атты еңбегінде салыстыру барысында ғана көрінетін метафора болмысын, прагматика және когнитивистиканы зерттеген. Олардың айтуы бойынша: «*隱喻的认知观于只有人有认知能力开始*» [7; 2]. (Метафораның когнитивтік тұрғыдан көру ойлану қабілетінен басталады. Ал ойлану қабілеті тек адамдарға ғана тиесілі. Ауд. автор). Ғалымның түсіндіруі бойынша, когнитивтік

метафора ең алдымен тілде емес, ойлануда орын алады. Яғни, метафораны менталды процесстермен байланыстыра қарастырады. Байқағанымыздай Лю Чжэньцянь мен Дж.Лакофф, М.Джонсонның метафораға деген көзқарастары ұқсас.

Ресейде когнитивтік метафораның түсіндірілуі американдық мектептен өзгеше еді. Ресей мен Америка ғалымдарының көзқарастарын біріктіретін жалғыз нәрсе – тіл мен ойлаудың өзара байланысын мойындау. Американдық ғалымдар үшін бұл генеративті грамматикадан когнитивтік семантикаға өтетін революциялық жетістік болса, тіл мен ойлаудың өзара байланысын алғашқы болып тапқан, сондай-ақ семантикадағы көптеген мәселелерді шешкен Ресейдің когнитивистері болатын.

Ресей лингвисттерінің когнитивтік метафораға берген анықтамаларына тоқталатын болсақ, Н.Д.Арутюнова бойынша: «Когнитивная метафора выступает одним из функциональных типов языковой метафоры наряду с такими метафорами, как номинативная (перенос названия), образная идентифицирующая (переход дескриптивного значения в предикатное) и генерализирующая» [8; 340]. ((Когнитивтік метафора номинативтік (атаудың ауысуы), бейнелік-ұқсатушы (дескриптивтік мағынаның предикаттық мағынаға ауысуы) және жалпылаушы метафора сияқты жалпы тілдік метафораның функционалды типі болып табылады. Ауд.автор). Жалпылаушы метафораны Н.Д.Арутюнова когнитивтік метафора дамуы нәтижесінде пайда болған деп түсіндіреді.

Ғалым когнитивтік метафораның жаңа мағыналардың пайда болуына септігін тигізетінін атап өтеді: «Когнитивтік метафора жаңа мағыналардың құрылуына жағдай жасайды, мысалы, бастапқы өткір сөзінің ой, сөз, мұқтаждық сөздерімен тіркесуінде» [8; 340]. Мысалы, «ой өткір» тіркесі «өткір ой» тіркесіне ауысатын болса, ой сөзі басқа бір сипаттамаға ие болады. Яғни, метафоралық ауысу предикация шеңберінде жүзеге асады. Өткір ой тіркесіндегі метафоралық ауысу нәтижесінде ой сөзі басқа бір сипаттамаға ие болады.

Н.Д. Арутюнова осындай метафоралық ауысуды полисемия терминімен түсіндіреді: «Метафоризация возникает в результате сдвига в сочетаемости признаков слов и создает полисемию» [8; 340]. (Метафоризация аталған сөз тіркесіндегі семалардың жылжуы нәтижесінде пайда болып, көп мағыналылықты құрады. Ауд. автор).

Осылайша, Н.Д.Арутюнова бойынша когнитивтік метафораға тән белгілер: сөз тіркесіндегі предикатты мағынаның метафоралық ауысуы; метафоралық ауысудың нәтижесінде пайда болатын жаңа мағыналар, таным құралы ретіндегі ролі. Қорытындылап айтсақ, когнитивтік метафора – бұл, біріншіден, предикатты сөздер шеңберіндегі метафоралық ауысу, екіншіден, осындай ауысудың нәтижесі (когнитивтік метафора жаңа мазмұнға ие болатын ескі таңба ретінде түсіндіріледі).

Атақты Ресей ғалымы В.Н.Телияның когнитивтік метафораға деген көзқарасы Н.Д.Арутюновамен ұқсас. В.Н.Телия өзінің «Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира» атты еңбегінде метафораны жалпы атқаратын қызметіне негізінде, номинативтік қызметі негізінде және жалғандық модусы негізінде жіктейді.

Атқаратын қызметіне байланысты: «Выделяются идентифицирующие (или индикативные), предикативные, оценочные, эмотивные (оценочно-экспрессивные) и образные метафоры. Некоторые из этих типов приводят к формированию нового значения» [9, 193]. (Метафораның бірнеше типін бөліп көрсетуге болады: ұқсастырушы метафора, предикативтік, бағалаушы, эмотивті (бағалау-экспрессивті) және бейнелеуіш метафоралар. Осы типтердің кейбіреулері жана мағынаның құрылуына жағдай жасайды. Ауд.автор). Осындай жаңа мағыналарды құруға септігін тигізетін метафораларды В.Н.Телия когнитивтік метафораға жатқызады.

Номинативтік қызметіне байланысты В.Н.Телия метафораны екіге бөледі: «Метафора дает имена объектам двоякого рода: объектам физически воспринимаемого, «видимого», мира (данного в ощущениях и познаваемого опытным путем) и объектам, постигаемым

умозрительно» [9, 191] (Метафора екі түрлі объектілерге атау бере алады: физикалық түрде қабылданатын объектілер «көрінетін әлем» (сезіммен берілетін және тәжірибеде танылатын) және санамен қабылданатын объектілер. Ауд.автор). Бірінші жағдайда метафоралық ауысуға ұшыраған объектілер (мысалы: кітаптың басы) тәжірибе жүзінде танылған, нақты және басқа нақты объектілемен ұқсас болып келеді. Оларды В.Н.Телия ұқсастыру метафоралар деп атайды. Екінші жағдайда көрінбейтін әлемді модельдік тұрғыда бейнелеуші метафоралар (жаңа ғасырдың дүниеге келуі, жұмыстың жемісі, компьютер жадысы), когнитивтік модальділікке ие: «как если бы X обладал признаками Y-а» [9, 191]. (X-тің Y-тың белгілеріне ие болатындай. Ауд.автор).

Осы жерде «компьютерлік жады» тіркесіндегі метафоралық ауысуды ғалым былайша түсіндіреді: «Компьютерлік жады мен адам жадысы арасында шынайы ұқсастық жоқ, алайда екі объектіде де бар «акпаратты ұзақ сақтау қабілеттелігі» сияқты ортақ белгі нәтижесінде метафоралық теңестіру пайда болады» [9, 194]. Ғалым осындай көрінбейтін әлемді модельдік тұрғыда бейнелеуші метафоралардың жаңадан бір болмыста жоқ мағынаның туындауына әкелетінін атап өтеді. Осы бір метафораның түрін де В.Н.Телия когнитивтік метафораға жатқызады.

Ал жалғандық модусы негізінде В.Н.Телия метафораларды келесідей жіктейді: «Идентифицирующая и когнитивная метафоры – это два базовых типа, а третьим можно считать образную метафору. На ее почве в совокупности с функцией идентификации или когнитивного отображения действительности, приводящего к формированию нового понятия, образуются оценочная и оценочно-экспрессивная метафоры» [9, 196]. (Сәйкестендіруші және когнитивтік метафоралар – бұл екі негізгі типі, ал үшінші типке образдық метафораны жатқызуға болады. Образдық метафораның ұқсастырушы және когнитивтік метафорамен қосылуы негізінде жаңа түсініктер пайда болып, бағалаушы және бағалаушы-экспрессивті метафора құралады. Ауд.автор).

Жоғарыда аталған метафораның бөлінуін В.Н.Телия типология емес, классификация деп ұсынады. Ал келесі «Метафора в языке и тексте» еңбегінде ғалым метафораның бірнеше типін бөліп көрсетеді: «индикативные, концептуальные, оценочные и эмотивные метафоры именуется «разными функциональными типами метафор» [10, 42]. (сәйкестендіруші, концептуалды, бағалаушы және эмотивті метафоралар «метафораның функционалды типтері» деп қарастырылады. Ауд.автор). Бұл жерде метафораның бөлінуі өзге принципке бағынады да, классификация емес, типология болып есептеледі. Оның үстіне, «когнитивтік» терминінің орнына «концептуалды» термині қолданылған. Ұқсастырушы метафора мен концептуалды метафора өте ұқсас болып келеді.

Сонымен, В.Н.Телия когнитивтік метафораға келесідей анықтама береді: «Когнитивтік немесе концептуалды метафора – бұл «заттық емес шынайылықты таңбалауда жаңа концепцияларды» тудыруға қабілетті тілдік метафораның бір түрі» [9, 193]. Ал когнитивтік метафораның гнесеологиялық рөлінің негізгі қолданылу аймағы – ғылыми сипаттау тілі екенін айтады [9, 195].

Ғалым когнитивтік метафора ғылыми метафора мен концептуалды метафораның синонимі деп ұйғарып, оны ғылыми феномендерін сипаттау кезінде тілдік шектеулерден шыға алатын құрал ретінде түсіндіреді: «Жаңа мағынаны тудыру просіндегі метафораның орыны мен рөлі концептуалдық мазмұнның вербалдану жағдаятын философиялық мәселелер контекстінде зерттеумен байланыстырады» [11, 170].

В.Н.Телияның осы ойына орай, «концептуалды» термині мағына жағынан «танымдық» терминіне сәйкес келеді деп айтуға болады: когнитивтік = концептуалдық = танымдық. Содан болар когнитивтік метафораны зерттеген кезде көптеген лингвисттер «когнитивтік», «концепт» және «концептуалды» терминдерін қатар қолданады.

Метафораларды салыстыра зерттеу арқылы сөздердің ауыспалы мағыналарының туындау механизмдерінің жалпы заңдылықтары мен ұлттық-мәдени ерекшеліктерін ай-

қындауға болатындығы туралы, соған орай туыстығы алшақ жатқан тілдердегі метафораларды салыстырмалы-салғастырмалы аспектіде зерттеу қажеттілігін Н.Д.Арутюнова, В.Г. Гак, О.И.Глазунова, В.Н.Телия, В.К.Харченко, тағы басқа ғалымдар атап өткен.

О.И.Глазунова метафоралық ауысулардың негізінде жатқан ассоциативті байланыстардың табиғатын қарастырып, ассоциацияның екі түрін бөліп көрсетеді: жалпы адами және ұлттық спецификалық.

Ғалым жалпы адами ассоциацияларды жалпы ойлау принциптері негізінде туындайтын, немесе бір зат және сол затпен байланысты әрекеттердің сәйкестенуі негізінде пайда болатын механизмдер (қайшы – қию, тамақ – жеу, т.б.) деп түсіндіреді [12, 69].

Ал ұлттық деңгейдегі ассоциациялар шынайы дүниені қабылдаудың субъективтік факторын қамтитындығын атап өтеді, яғни адам санасында орын алатын жеке психикалық процестердің арасындағы ұқсастық негізінде пайда болатын сәйкестендіру түрі: тышқан – тыныш (көрінбейтін), аю – икемсіз, есек – қырсық, т.б.). Расында да, ұлттық деңгейдегі ассоциациялар қоршаған ортаны қабылдаудың идио-этникалық факторын қамтиды, яғни бір таңбаның ауыспалы мағынасын дәлме-дәл қабылдау үшін берілген тілдік қоғамда ежелден қалыптасқан тұрмыстық-тәжірибелік, дәстүрлі және мәдени ерекшеліктер жайлы хабардар болу керек [12, 69].

Екі тілдегі метафораларды салыстыру. Екі тілдің идио-этникалық және ортақ ерекшеліктерін түсіну үшін, бірнеше мысалға тоқтала кетейік: Екі тілде жартылай сәйкес келетін метафоралар. Қытай тілінде де, қазақ тілінде де құрамында су, сұйықтық, дымқылдық, от семалары кездесетін лексемалардың көп бөлігі ауыспалы мағынада қолданылады, және эмоцияларды білдіреді. Мәселен, толқын, ағын, құйылу сияқты лексемалар сезімді білдіруге икем келеді.

Осындай метафораларға мысал ретінде екі тілде де бірдей мағынада қолданылатын толқын сөзін келтірейік:

Толқын			
Қытай тілінде:		Қазақ тілінде:	
(心)潮澎湃 xinchao pengpai		Толқу	
Тура мағына:	Ауыспалы мағына:	Тура мағына:	Ауыспалы мағына:
Көл мен өзен беттерінің тербелмелілігі	1) Жүрек толқуы: уайымдау, қобалжу, үрейлену, елеңдеу, толғану.	Су деңгейінің тербелмелі қозғалысы	1) Жан толқуы: уайымдау, қобалжу, үрейлену, елеңдеу, толғану; 2) Шабыттану; 3) Бір нәрсенің күшеюі.

Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде толқын сөзін былайша түсіндіреді: «Толқын — ай мен күннің тартылыс күштерінен, желдің әсерінен, атмосфералық қысымның ауытқуларынан, су асты жер сілкіністері мен жанартау атқылауларынан немесе кеме қозғалыстарынан пайда болатын теңіздер мен мұхиттардағы сулы ортаның тербелмелі қозғалысы» [13].

Қытай тілі «汉语国俗词典(Қытай тілі ұлттық түсіндірме сөздігі)» сөздігіндегі толқын сөзіне берілген анықтама: «江河湖海上起伏不平的水面» [14]. (Толқын – көл мен өзен беттерінің тербелмелілігі. Ауд.автор).

Сонымен, екі тілде де *толқын* лексемасы «жоғарыдан төмен, төменнен жоғары бағытталған су қозғалысын», «тербелісті» білдіреді. Яғни, құрамында «тұрақсыздық» семасы бар.

Қытай тілінің 心潮澎湃 (xin chao pengpai) тіркесі уайымдау, қобалжу, үрейлену, елеңдеу мағынасын береді. Бұл метафораны қазақ тілінде де «толқып тұрмын», яғни толқын сөзін қолданып аударуға болады. Метафоралық ауысудың негізі – уайым кезіндегі жүректің көтеріліп, немесе толқып тұратын сезім, және оны шынайы судағы толқынмен салыстыру. Осылайша, толқу лексемасына екі тілге ортақ уайым коннотативті мағынасын ажыратуға болады. Осындай метафоралық ауысуды қолданып, қазақ тілінде де, қытай тілінде де судың толқуын сезім толқуымен ұқсатуға және жаңа мағыналар туындатуға болады.

Осы ортақ ерекшеліктермен қатар, қазақ тілінің қытай тілінен айырмашылығы бар. Қазақ тілінде толқынды шабыттану, толғану, яғни суырып салма әнші мен ақындардың шығармашылығының құрамдас бөлігі, шабыттану мен толғанис сәттерін де білдіреді. Қазақ тілінде сондай-ақ «толқын» лексемасының тағы бір қосымша мағынасы – бір нәрсенің күшеюі. Мысалы: жұмысшылар қозғалысының толқыны.

Сонымен, осы толқын лексемасы бір жағынан екі тілде ортақ мағынаға ие болса, екінші жағынан қазақ тілінде қосымша мағынаға ие. Бұл екі ұлттың идио-этикалық ортақтығы бар екенін, сонымен қатар өздеріне ғана тән ұлттық-спецификалық ерекшеліктердің бар екендігін көрсетеді.

Дәл сол сияқты от концептісін қарастырайық:

От (ыстық, жылы, жалын лексемаларымен қатар келеді)			
Қытай тілінде:		Қазақ тілінде:	
		От, жалын, алау	
Тура мағына:	Ауыспалы мағына:	Тура мағына:	Ауыспалы мағына:
Жылу мен жарық көзі	Қонаққа деген құрмет, жылы лебіз Мысалдар: 热烈欢迎 (relie huanying) – жылы қарсы алу / ыстық ықылас, жылы көңіл. Қызуы аса күшті алаулаған жалын,	Жылу мен жарық көзі	Қонаққа деген құрмет, жылы лебіз Мысалдар: Ыстық ықылас, жылы көңіл; 1) Шынайы махаббат сезімі Мысалдар: Махаббат жалыны, отты жігермен, алаулаған сезім, көзі оттай жанып тұр, тұла бойы жанып тұр.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде: «от – қызуы аса күшті алаулаған жалын, жылу мен жарық көзі»; ал қытай тіліндегі «汉语国俗词典(Қытай тілі ұлттық түсіндірме сөздігінде)»: «火是热和光的来源» [14]. (От – жылу мен жарық көзі. Ауд.автор) деп келеді.

Әр халықтың өмірінде от ерекше орынға ие. От – бұл жылу мен жарық көзі болып табылады. Суық аязды қыс кезінде адамдар оттан жылу мен энергияны алу арқылы күн көреді, ал жылы мезгілде отты тұрмыстық өмірде пайдаланады. Бұл от концептісінің материалдық жағы. Ал адамның рухани әлемінде от лексемасы өзге бір мағынаға ие. Мәселен, қытай тілі мен қазақ тілінде от концептісінен бастау алатын ‘ыстық’, ‘жылы’, ‘жағымды’, ‘жанға жайлы’ семалары арқылы қонаққа деген құрмет, жылы лебіз бейнеленеді. Мысалы, қазақ тілінде: «Ол көрермендердің ыстық ықыласына бөленді», «жылы лебізбен қарсы алды»; қытай тілінде: «热烈欢迎 (relie huanying) (жылы көңілмен қарсы алу)».

Қазақ тілінде от сөзі тағы бір ауыспалы мағынаға ие. Оттан бастау алатын лексемалар көмегімен отбасы мүшелері арасындағы қарым-қатынас, екі жастың бір-біріне деген махаббат сезімін бейнелеуге болады. Мысалы: Махаббат жалыны, отты жігермен, алаулаған сезім, көзі оттай жанып тұр, тұла бойы жанып тұр, т.б.

Сонымен, кейбір концептілерді қазақ тілінде де қытай тілінде де ауыспалы мағынасында бірдей қолданады. Оған себеп – адамды қоршап тұрған объективтік ортаның, табиғат құ-

былыстарының әмбебаптылығы. Екі тілде метафоралардың мағыналарын салыстыра сипаттау нәтижесінде біз метафоралардың концептуалдық қызметінің ортақ белгілерін байқаймыз.

Мағыналары жартылай сәйкес келетін метафораларға тағы бір мысал ретінде 狐狸 (huli) түлкі сөзін келтіруге болады.

Түлкі			
Қытай тілінде		Қазақ тілінде	
狐狸 (huli)		Түлкі	
Тура мағына:	Ауыспалы мағына:	Тура мағына:	Ауыспалы мағына:
Түлкі (жануар)	1) қу, жағымпаз, жылмаң, айлакер; 2) арам, алаяқ, тасжүрек, моральдік қасиеті төмен; 3) қызықтырғыш әйел.	Түлкі (жануар)	1) қу, жағымпаз, жылмаң, айлакер

Байқағанымыздай, екі тілде де метафоризация негізі – жануар мінезінің адам мінезімен сәйкес келетін жақтарын эмоционалды түрде қабылдау. «Түлкіге ұқсайтын адам» образының компонентінде түлкіні өте «қу», «жағымпаз», «жылмаң», «айлакер», «арам» мағынасын білдіреді. Метафорадағы қу семасы келесідей сипатталады: қу – өтірікші – арам ойлы – жағымпаз. Осылайша, қытай тілінде де, қазақ тілінде де қу, арам ойлы, өтірікші адамды сипаттау үшін келесі метафоралар қолданылады: 狡猾的狐狸 (jiaohua de huli) / қу түлкі, 像狐狸一样狡猾 (xiang huli yiyang jiaohua) / түлкідей қу, 谁不知道他, 一个老狐狸! (shei bu zhidao ta, lao huli) / Ол түлкіні кім білмейді дейсің! Сондай – ақ қытай тілінде 狐狸舔虎鼻子 (huli tian hu bizi) / түлкі жолбарыстың мұрнын жалайды метафорасы кездеседі, оның мағынасы жағымпаздану.

Бұл мысалдарда екі тілде де түлкіні «қу, айлакер жануар» ретінде бейнелеп, бұл қасиетті «ақылды адамға тән» деп көрсетеді. Қазақ тіліндегі осындай образды халық ертегілерімен байланыстыруға болады. Олардың басты кейіпкерлері – есімдері аңызға айналған Алдар көсе мен Тазша бала, Жиренше шешен. Осы бір қуақы, бірақ адал, тапқыр, айлакер жандардың ертегілерде үнемі жолы болады.

Алайда, қытай тілінде бұдан басқа «арамдық, алаяқтық, надандық» сияқты адам мінезінің ерекшелігін білдіруге қолданылады: 豺狐之心 (chai hu zhi xin – шие бөрі мен түлкінің жүрегі) – қу, алаяқ, тасжүрек адам; 奸同鬼, 行若狐鼠 (jian tong gui, xingruo hu shu – жын сияқты арам, түлкі мен тышқан сияқты қу) – нашар, алаяқ адам; 狐鼠之徒 (hu shu zhi tu – түлкі мен тышқанның оқушысы, жақтаушысы) – моральдік қасиеті төмен адам; 鼠迹狐踪 (shu ji hu zong – түлкі немесе тышқанның ізі) – надандық жасайтын адам; 狐狸给鸡拜年 (huli gei ji bainian – түлкі тауықты жаңа жылмен құттықтайды) – жаман ойы болу; 狐朋狗又 (hu peng gou you) – қай – қайдағы адамдар, т.б.

Алайда, берілген жағдайда қытай тіліндегі 狐狸 (huli) сөзі мен қазақ тіліндегі түлкі сөзі толық сәйкес келмейді, яғни қытай тілінде бұл түсініктің қазақ тілімен салыстырғанда қосымша бір мағынасы бар. Қытай тілінде түлкінің тағы бір образы – «қызықтырғыш, еліктіргіш әйел». Осындай метафораны қолданудың негізі дәстүрлі қытай мифологиясындағы «ци» энергиясы үшін ер адамдарды қызықтыратын «құбылғыш түлкі (狐狸精)» образы. Адамның осындай құбылғыш түлкіге кезігуі ешқандай жақсылыққа апармайды деп саналатын. Түлкі оның күшін алып, өзінің мәңгі өмірі үшін сол адамды өлтіреді. Осы аңызға қарап, қазіргі қытай тілінде 狐狸精 деп «қызықтырғыш, айлакер, ер адамның ақшасына қызығатын» әйелді айтады. Ал қазақ тілінде түлкінің осындай образы кездеспейді.

Екі тілде сәйкес келмейтін метафоралар. Екі тілдегі мағыналары толықтай сәйкес келмейтін жағдайлар да болады, оған мысал ретінде қоян сөзін алуға болады:

Қоян			
Қытай тілінде		Қазақ тілінде	
兔子 (tuzi)		Қоян	
Тура мағына:	Ауыспалы мағына:	Тура мағына:	Ауыспалы мағына:
Қоян – жануар	1) ақылды, тапқыр, айлакер адам; 2) өте жылдам	Қоян - жануар	1) қорқақ, су жүрек, 2) қоян жүрек адам

Осында екі тілдегі метафоралардың екі түрлі мағынада қолданылуының себебі – жануар образымен байланысты ұлттық мәдени ерекшеліктері. Қытай мәдениетінде қоянның интеллектуалды және физиологиялық ерекшеліктері бағаланады. Мысалы: 狡兔三穴 (jiao tu san xue – қу қоянның үш іні бар) – кез-келген жағдайда айла таба алатын адам; 兔子不吃穴边草 (tuzi bu chi xue bian cao – қоян өз іні маңайындағы шөпті жемейді) – қылмыскерлер өздерін көп адам танитын жерде қылмыс жасамайды; 兔脱 (tu tuo) – тез, жылдам қашу. Ал, қазақ тілінде қоян моделі адамның қорқақтық сияқты мінезін сипаттауда қолданылады: қорқақ қоян, қоян жүрек.

Нәтижесі. Аталмыш жұмыста қытай тілі мен қазақ тіліндегі бірнеше концептіге компоненттік талдау жасап, олардың коннотативтік семаларын шығарып, сондай-ақ екі ұлттың мәдени ерекшеліктері жайлы білімімізге сүйене отырып, алынған концептілермен байланысты ассоциацияларын талдадық. Салыстырмалы талдау нәтижесінде екі халықтың ұлттық спецификалық және ортақ ерекшеліктерін айқындап, бастапқы денотаты бойынша екі тілде бірдей концептілердің образды семантика қатынасының екі түрін бөліп шығардық:

* Ауыспалы мағыналарының екі тілде жартылай сәйкестігі (яғни кейбір семантикалық компоненттердің сәйкес келмеуі);

* Екі тілдегі метафоралар мағыналарының толықтай сәйкес келмеуі.

Қорытынды. Демек, қытай тілі мен қазақ тіліндегі метафоралардың ұқсас жақтары да, айырмашылықтары да бар. Екі тілдегі метафора ұқсастықтарының бірнеше себебі бар:

* Қоршаған орта мен табиғи құбылыстардың ортақтығы (екі халық та қоршаған ортаны бірдей қабылдайды);

* Ассоциативтік байланыстарының бірегейлігі;

* Ауыспалы мағынаның даму процессінің ортақтығы.

Ал екі тілде екі түрлі коннотативтік мағынаға ие болу себебі:

* Ұлттық-мәдени ерекшеліктер;

* Бір номинацияның коннотативті компоненттері;

* Жеке бір концептінің ауыспалы мағынасының даму деңгейі.

Тағы бір қосып кететін жайт: қытай және қазақ халықтарының географиялық орналасуы, климаттық жағдайының жануарларға әсері нәтижесінде, екі халық үшін сол жануарлардың орыны әр түрлі болып келеді. Бұл, әрине, тілде де көрінісін тапты.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Аристотель. Об искусстве поэзии. / Аристотель – Москва: Гослитиздат, 1957. – 183 б.
- 2 Потебня, А.А. Из записок по теории словесности: Поэзия и проза. Тропы и фигуры. // Мышление поэтическое и мифическое. Приложения. / А.А. Потебня // - Харьков: М.В. Потебня, 1905. - 652 с.
- 3 Сүлейменова Э.Д. Тіл білімі сөздігі. / Э.Д. Сүлейменова – Алматы: Ғылым, 1988. - 544 б.

- 4 Салқынбай А.Е. Лингвистикалық түсіндірме сөздік. / А.Е. Салқынбай – Алматы: Сөздік-Словарь, 1998. – 320 б.
- 5 Барлыбаев Р. Қазақ тілінде сөз мағынасының кеңеюі мен тарылуы. / Р. Барлыбаев – Алматы: Ғылым, 1963. – 206 б.
- 6 Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by (London: The university of Chicago press, 2003. p. 275).
- 7 刘振前, 隐喻的范畴化和概念化过程 [J] 四川外语学院学报, 1999. – 4 页
- 8 Арутюнова Н.Д. Функциональные типы языковой метафоры // Известия АН СССР. Сер. Литература и языкознание. – 1978. – Т. 37. - №4. – С.333-343
- 9 Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и языковая картина мира. – Москва: Наука, 1988. – С.173-204
- 10 Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. - Москва: Наука, 1988. – С. 26-52
- 11 Телия В.Н. Послесловие // Метафора в языке и тексте. - Москва: Наука, 1988. – С.170-172
- 12 Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований – Санкт-Петербург: Питер, 2000. – 190 с.
- 13 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. Су шаруашылығы. – Алматы, «Мектеп» баспасы, 2002
- 14 王德春. 汉语国俗词典. 南京: 河海大学出版社, 1990 年.

К.К. Дуйсекова, А.К. Габдулина

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Особенности казахских и китайских метафор

Аннотация. Тема данной работы «Особенности казахских и китайских метафор».

В данной работе сравниваются метафоры в китайском и казахском языках и рассматриваются с позиции когнитивного подхода. Описаны ассоциативные представления о различных явлениях природы, образах людей и животных, выявлены универсальные и национально-специфические особенности механизмов метафорических значений.

Выполнен компонентный анализ различных концептов на китайском и казахском языках, выделены их коннотативные семы. Изучены ассоциации связанные с данными концептами, основываясь на знания о национально-культурных особенностях двух народов.

В результате проделанного анализа выявлены национально-специфичные, а также универсальные особенности китайского и казахского народов. Определено несколько видов семантических отношений одинаковых концептов по первоначальному денотату на двух различных языках.

Ключевые слова: метафора, процесс метафоризации, когнитивная метафора, китайский и казахский языки, универсальные и национально-специфические особенности.

К.К. Duysekeeva, A.K. Gabdulina

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Peculiarities of Kazakh and Chinese Metaphors

Abstract. In this paper, metaphors are compared in the Chinese and Kazakh languages, and are viewed from a cognitive perspective. Associative representations about various phenomena of nature, images of people and animals are described, and universal and national-specific features of the mechanisms of metaphorical meanings are revealed.

A component analysis of various concepts in Chinese and Kazakh languages has been performed, and their connotative semes have been singled out. Associations related to these concepts have been studied, based on knowledge of the national and cultural characteristics of the two peoples.

As a result of the analysis, nationally specific as well as universal features of the Chinese and Kazakh peoples were revealed. Several types of semantic relations of the same concepts on the original denotation in two different languages are defined.

Keywords: metaphor, metaphorization process, cognitive metaphor, Chinese and Kazakh languages, universal and nation-specific features.

References

- 1 Aristotel. Ob iskusstve poezii [About the art of poetry] (Gostlitizdat, Moscow, 1957. - 183 p.). [In Russian]
- 2 Potebnya A.A. Iz zapisok po teorii slovesnosti: Poeziya i proza. Tropy i figury: Myshlenie poeticheskoe I mificheskoe. Prilozheniya [From notes on the theory of literature: Poetry and prose. Paths and figures. Poetic and mythical thinking. Applications.] (Potebnya, Kharkov, 1905. - 652 p.). [In Russian]
- 3 Suleimenova E.D. Til bilimi sozdigi [Dictionary of linguistics] (Gylym, Almaty, 1988. - 544 p.). [In Kazakh]
- 4 Salkynbay A.E.. Lingvistikalыk tusindirme sozdik [Linguistic explanatory dictionary] (Sozdik-Slovar, Almaty, 1998. - 320 p.). [In Kazakh]
- 5 Barlybayev R. Kazak tilinde soz magynasynyn keneyui men taryluy [Expanding and narrowing the meanings of words in Kazakh] (Gylym, Almaty, 1963. - 206 p.). [In Kazakh]
- 6 Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by (The university of Chicago press, London, 2003. p. 275).
- 7 Liu Zhen Qian-Yīnyù de fānchóu huà hé gàiniànhuà guòchéng [The categorization and conceptualization of metaphor], sīchuan wàiyǔ xuéyuàn xuébào [Journal of Sichuan International Studies University], 1999, 4. [In Chinese]
- 8 Arutyunova N.D. Funkcional'nye tipy yazykovoi metafory // Izvestiya akademii nauk SSSR, Literatura I yazykoznanie [Functional types of language metaphor: Proceedings of the USSR Academy of Sciences, Literature and linguistics], (1978, P. 333-343). [In Russian]
- 9 Teliya V.N. Metaforizatsiya I ee rol' v sozdanii yazykovoi kartiny mira: Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke: Yazyk I yazykovaya kartina mira [Metaphorization and its role in creating a linguistic picture of the world: The role of the human factor in language: Language and the language picture of the world] (Nauka, Moscow, 1988. P. 173-204). [In Russian]
- 10 Teliya V.N. Metafora kak model' smysloproizvodstva I ee ekspressivno-ocenchnaya funktsiya: Metafora v yazyke I tekste [Metaphor as a model of sense production and its expressive-evaluative function: Metaphor in language and text] (Nauka, Moscow, 1988. P. 26-52). [In Russian]
- 11 Teliya V.N. Posleslovie: Metafora v yazyke I tekste [Afterword: Metaphor in language and text] (Nauka, Moscow, 1988. - P. 170-172). [In Russian]
- 12 Glazunova O.I. Logika Metaforicheskikh preobrazovaniy [Logic of metaphorical transformations] (Piter, St.Peterburg, 2000. - 190 p.). [In Russian]
- 13 Kazak tili terminderinin salalyk gylymi tusindirme sozdigi. Su sharuashylygy [Scientific explanatory dictionary of Kazakh terms. Water management] (Mektep, Almaty, 2002). [In Kazakh]
- 14 Wángdéchūn. Hànyǔ guó sù cídiǎn [Chinese National Dictionary], (Nanjing: Hohai University Press, 1990). [In Chinese]

Автор жайлы мәлімет:

Дүйсекова К.К. - филология ғылымдарының докторы, профессор. Шетел филологиясы кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Габдулина А.К. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің I курс магистранты, Қ.Сәтпаев көшесі, 2, Астана қаласы, Қазақстан.

Dyusekova K.K. - PhD, professor. Department of Foreign Philology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Gabdulina A.K. - Master degree student of I course of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журналдың мақсаты. Филология ғылымдарының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиетті оқыту әдістемелерін және де ғылыми конференциялардың ең маңызды материалдарын, библиографиялық шолу мен сын пікірлерді көрсететін әдебиеттану және тілтану саласындағы мұқият тексеруден өткен түпнұсқа ғылыми жұмыстарды жариялау.

2. Журналда мақаланы жариялаушы автор Ғылыми басылымдар бөліміне (мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) қолжазбаның қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын тапсыру және **Word** форматындағы нұсқасын **vest_phil@enu.kz** электрондық поштасына жіберу қажет. Қағазға басылған мақала мәтіні мен электронды нұсқасы бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан **Ілеспе хат** та тапсырылуы қажет. Мақалалар **қазақ, орыс, ағылшын** тілдерінде қабылданады.

3. Авторлардың редакцияға мақалаларды жіберуі «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысында» басуға және шет тіліне аударып, қайта басуға келісiмiн бiлдiредi. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы өз туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық көшірмелердің, кестелердің, сұлбалардың, иллюстрациялардың тиісті түрде рәсімдеуіне кепілдеме береді.

4. Ұсынылатын мақала көлемі (жекедеректер мен әдебиеттер тізімін қоса):

- мақалалар үшін - 8 ден 16 бетке дейін;
- сын пікірлер (монографияға, кітапқа) және конференция туралы пікір - 6 дан 12 бетке дейін.

5. Мақала мәтінінің пішіні:

- **Microsoft Word** (docx) форматындағы файлда;
- **Times New Roman** шрифінде;
- жақтау жолағы 2x2x2x2;
- 1,5 жоларалық интервалы;
- 14 кегл;
- мәтінді жақтау көлеміне сәйкестендіру керек;
- Әрбір азатжол қызыл сызықтан басталуы қажет (1 см шегініс);
- **транслитерация** Library of Congress (LC) жүйесінде жасалуы керек.

Мақаланы құру сұлбасы:

XҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар) туралы метамәліметтердің мазмұны (Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template қараңыз)

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында **қою әріппен** жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемелерде жұмыс істесе, онда автордың тегі мен тиісті мекеменің қасында бірдей белгіше қойылады) Автор(лар)дың **E-mail**-ы – жақша ішінде (*курсивпен*);

Мақала атауы – жолдың ортасында (жартылай қоюмен)

Аңдатпа – (100-200 сөз) формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі, зерттеу нәтижелері, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер («Түйін сөздер» сөз тіркесі **жартылай қоюмен** белгіленеді) (5-8 сөз немесе сөз тіркестері) - Түйін сөздер зерттеу тақырыбын өте дәл бейнелеу керек, сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін мақала мәтінінің терминдерін және де басқа маңызды ұғымдарды қамтуы қажет.

Мақаланың негізгі мәтіні кіріспені, мақсат пен міндеттерді қоюлуын, зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстардың шолуын, зерттеу әдістерін, нәтижелер/талқылау қорытынды қамтуы қажет (жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады).

Кестелер, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр иллюстрация қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқаларына міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 153 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 185 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме қолданылған беттерді көрсету керек (мысалы, [1, 45 б.]).

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекенжайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілінде толтырылады.

6. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

7. Электронды корректурамен жұмыс істеу. Ғылыми басылымдар бөліміне түскен мақалалар жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Эксперттер ұсынылған мақалаға оның жариялау мүмкіндігі, жақсарту қажеттілігі немесе қабылданбауы туралы дәлелді қорытындысын қамтитын жазбаша сын пікір береді. Жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда авторлар үш күн аралығында мақаланың корректурасын жіберу керек. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі. Оң сын пікірлер алған мақалалар оларды талқылау және басылымға бекіту үшін журналдың редакциялық алқасына ұсынылады.

Журнал жиілігі: жылына 4 рет.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына келесі реквизиттер бойынша төлем жасау қажет (ЕҰУ қызметкерлері үшін - 4500 тенге; басқа ұйым қызметкерлеріне - 5500 тенге).

Реквизиттері:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Provisions on articles submitted to the journal “Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Goal of the journal. Publication of carefully selected original scientific papers in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, language and literature teaching methods, most significant proceedings of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish a paper in the journal must submit the paper in one hard copy (printed version), signed by the author, to the scientific publication office (at the address: 010008, the Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. The L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Administrative Building, Office 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in **Word** format. At the same time, strict compliance between Word-version and the hard copy is required. And also the authors need to submit a cover letter.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of papers to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, the L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish papers in the journal and their re-publication in any foreign language. By submitting the text of the paper for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about themselves, lack of plagiarism and other forms of unauthorized use in the article, proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, and illustrations.

4. The recommended volume of the paper (including metadata and references):

- for papers – between 8-16 pages;
- for reviews (of monographs, books), reviews on conferences – between 6-12 pages.

5. Text formatting requirements:

- Microsoft Word file format (docx);
- Times New Roman font;
- the size of the fields 2 * 2 * 2 * 2;
- line spacing 1,0;
- size 14;
- text alignment in width;
- each paragraph beginning with the main line (indent 1 cm);
- transliteration is carried out according to the Library of Congress (LC) system.

Structure of the article:

IASTI <http://grnti.ru/> – first line, left

The content of the metadata about the author (see Рәсімдеу үлгісі / Paper template)

Initials and Surname of the author (s) – center alignment, italics

Full name of the affiliation, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

Author's e-mail (s) – in brackets (italics)

Paper title – center alignment (bold)

Abstract (100-200 words) must not contain formulas or repeat the content of the paper; it must not contain bibliographic references; it must reflect the summary of the paper, preserving the structure of the paper – introduction, methodology and research methods, research results, conclusion.

Key words (the phrase «Keywords» is bold) (5-8 words/word groups). Keywords must be extremely accurate to reflect the subject area of the study, include terms from the text of the paper and other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the paper by means of an information retrieval system).

The main text of the paper must contain an introduction, setting goals and objectives, a review of works on the research topic, research methods, results / discussions conclusion / conclusions – line spacing – 1, «main line» indent – 1.25 cm, justified alignment.

Tables, figures must be placed after the mention. Each illustration must be followed by the inscription. Figures should be clear, clean, and unscanned. Only those formulas referenced in the text are subjected to numbering.

All abbreviations and shprtenings, with the exception of obviously well-known, must be decoded when first used in the text.

Information about the financial support of the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text, references are indicated in square brackets. References must be numbered strictly in the order of mention in the text. The first reference in the text to a reference must have the number [1, 153 p.], the second – [2, 185 p.], Etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). Links to unpublished works are not allowed. Undesirable references to unlicensed publications are not recommended (examples of the description of the list of references, descriptions of the list of references in English, see below in the sample article).

At the end of the paper, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the paper is in Kazakh), in Kazakh and English (if the paper is in Russian) and in Russian and Kazakh (if the paper is in English language).

Information about the authors: last name, first name, patronymic, scientific degree, position, affiliation, full business address, telephone, e-mail – in Kazakh, Russian and English.

6. The manuscript must be carefully verified. Non-compliant manuscripts will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Papers submitted to the Department of Scientific Publications (editing office) are sent for anonymous review. Experts give a written review of the submitted paper with a reasoned conclusion about the possibility of its publication, the need to send for revision or (rejection) of the paper. Papers that have received a negative review are not accepted for reconsideration. Authors should, within three days, send the proofreading of the paper if it is decided to finalize the paper. Corrected versions of papers and the author's response to the reviewer are sent to the editor. Papers with positive reviews are submitted to the editorial board of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive opinion on publication must pay to the following banking details (for ENU employees – 4,500 KZT, for outside organizations – 5,500 KZT):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 ВТВ 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Филология»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающих актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значимые материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале, необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором, в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_phil@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. А также авторам необходимо представить **сопроводительное письмо**.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя – Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева – публикации статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Рекомендованный объем (включая метаданные и список литературы):

- для статей – от 8 до 16 страниц;
- для рецензий (на монографии, книги), отзывов о конференциях – от 6 до 12 страниц.

5. Требования к форматированию текста:

- формат файла Microsoft Word (docx);
- шрифт Times New Roman;
- размер полей 2*2*2*2;
- междустрочный интервал 1,0; – кегль 14;
- выравнивание текста по ширине;
- каждый абзац должен начинаться с красной строки (отступ 1 см);
- транслитерация осуществляется по системе Library of Congress (LC).

Схема построения статьи:

ГРНТИ <http://grnti.ru/> – первая строка, слева

Содержание метаданных об авторе (см. Рәсімдеу үлгісі/Образец оформления статьи/ Template)

Инициалы и фамилия автора(ов) – выравнивание по центру (начертание курсивом)

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках (начертание курсивом)

Название статьи – выравнивание по центру (начертание полужирным)

Аннотация (100-200 слов) не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, методологию и методику исследования, результаты исследования, заключение.

Ключевые слова (словосочетание «Ключевые слова» выделяется полужирным) (5-8 слов/словосочетаний). Ключевые слова должны предельно точно отражать предметную область исследования, включать термины из текста статьи и другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информа-

ционно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку цели и задач, обзор работ по теме исследования, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» – 1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нерецензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Эксперты дают письменную рецензию на представленную статью с мотивированным заключением о возможности ее опубликования, необходимости направить на доработку или (отклонении) статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию, к повторному рассмотрению не принимаются. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи в случае принятия решения о доработке статьи. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию, необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
- 2018. - 3 (124). - Астана: ЕҰУ. 210-б.
Шартты б.т. - 26,2   Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қ.Сәтпаев көшесі, 2.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды